

Калимаҳои калидӣ: самаранокии истеҳсолот, боғдорӣ, боғдорӣи меваҳои донақдор, истеҳсоли мевагиҳо, навъи зироат, иқтидори содирот.

Дар шароити ҷаҳонишавии иқтисодии хоҷагии халқ омилҳои рушди асосии устувори иқтисодии ҳар як минтақа, таъмини аҳолии маҳаллӣ бо маҳсулоти ҳӯрокворӣ буда, ба инкишофи он вобастагии қавӣ дорад. Имрӯз дар вилояти Суғд барои таъмини аҳолии он бо маҳсулоти соҳаи кишоварзӣ иқтидори зарурӣ надорад. Аз ин лиҳоз дар назди вилоят ва минтақаҳои он барои таъмини бехатарии озуқаворӣ, халли масъалаҳои ҷойдоштаи соҳаи кишоварзӣ ба баланд бардоштани истифодаи самарабахши захираҳои он меистад.

Таъкид бамаврид аст, ки ба роҳ мондани рушди истеҳсолоти боғдорӣ бо монанди қонеъ намудани талаботи аҳолии минтақа бо маҳсулотҳои кишоварзӣ, айнан бо маҳсулоти ватанӣ нақши муҳимро мебозад. Дар шароити дигаргуншаклии иқтисодӣ вилояти Суғд ва минтақаҳои он барои зиёд кардани ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти хушифати бозоргир, қонеъ гардонидани талаботи истеъмолкунандагони минтақаҳо, истифодабарии самарабахши захираҳои иқтисодии деҳот бо имкониятҳои мавҷуда, баланд бардоштани

боздеҳи замин, истифодабарии оқилонаи захираҳои замин ва об қорҳои муайяно бояд иҷро намуд.

Бинобар ин, барои рушди минтақа соҳаҳоеро бояд тараққӣ дод, ки фаъолияти соҳибқорони кишоварзиро пурзур намояд, инчунин барои ба даст овардани ғоидаи ҳадди ақсар бо тамғаи истеҳсоли тоҷик ба бозори ҷаҳонӣ бароварда шавад. Барои баланд бардоштани иқтидорҳои содиротӣ ва озод баромадани ба бозори ҷаҳонӣ танзим ва дастгирии давлатӣ, “Барномаи давлатии мусоидат ба содирот ва воридотивазкунии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020” таҳия гардида, васеъ амалӣ шуда истодааст. Барои ин бояд мувофиқи иқлим, дорониҳои биологӣ, захираҳои замин-обӣ, иқтидори биологӣ дар ҳамаи ҳудудҳои алоҳида минтақаро аз ҳудуд намуда маҳсулотҳоро истеҳсол намуд, ки ба бозори ҷаҳонӣ бо моли рақобатпазири тайёр баромад карда шавад.

Маълум аст, ки хоҷагии вилояти Суғд таърихи бисёрсолаи боғдориро доранд, ба ҳисоб меравад. Дар вилояти мазкур меваҳои донақдор, хусусан зардолу аз қадим парвариш карда шуда, яке аз самтҳои асосии боғдорӣи деҳқонони маҳаллӣ дохил мешавад.

Аз таҳқиқотҳои гузаронида шуда маълум мегардад, ки қисми асосии боғҳои минтақаро меваҳои донақдор, хусусан меваи зардолу ташкил медиҳад. Дар баробари ин таъкид бамаврид аст, ки дар аҳтисоби меваи зардолу асосан дар зерминтақаҳои Бобочон Ғафуров, Конибодом, Исфара, Ашт, Айни, Мастҷоҳи кӯҳии минтақа парвариш карда мешаванд. Дар тамоми ҳудудҳои минтақа садҳо навъҳои зардолу мавҷуд буда, баъзеи навъҳои онҳо нафақат дар ҷумҳурӣ, балки берун аз он ҳам маълум ва машҳур гаштаанд. Аз он ҷумла, зардолуи Қандак, Бобой, Хурмой, Мирсанҷалӣ, Субҳонӣ, Аҳмадӣ, Тоҷибой, Нишонӣ ва дигар навъҳо ҳам ифтихор, ҳам манбаи даромади деҳқонони вилоят мебошад.

Дар бораи парвариши меваҳои донақдори минтақаи Суғд таҳқиқотҳои як қатор олимҳо ва таҷрибандӯзон мавҷуд буда, дар он таълифотҳо оид ба таърих ва инкишофи иқтисодии боғпарварии болозикр дар ҷаҳон гардидааст. Дар таҳқиқоти боғдорӣи минтақаи Суғд қорҳои илмӣ нашршудаи П.И. Яковлев ва С.Я. Ачкинази мақоми хоссаро дорост. Хусусан дар асари С.Я. Ачкинази “Зардолуи Тоҷикистони Шимолӣ” бисёр маълумоти арзанда ва зарурӣ дар бораи боғпарварии меваҳои донақдор дар вилояти Суғд гирд оварда шудааст. Инчунин, оид ба зироати зардолуи Тоҷикистони Шимолӣ таҳқиқоти муҳиму ҷолиб аз тарафи А.П. Пулодов гузаронида шуд, ки дар натиҷаи таҳқиқи гузаронидашудаи солҳои 1957-1962 зиёда аз 130 навъи растании зироати зардолу дарёфт карда шуда, серхосилу беҳтаринҳои он чудо ва зиёд карда шуд, навъҳои вучуддоштаи боғҳои зардолуро пурра мекунад [7, 46-52].

Агар ба таърих назар афканем боғдорӣ дар минтақаи Суғд дар солҳои тӯлонӣ фаъолияти асосии кишоварзон ба ҳисоб гардида сол аз сол тараққӣ карда истодааст.

Таҳқиқотҳои гузаронида шуда аз он шаҳодат медиҳанд, ки соли 2018 дар ҳамаи шаклҳои хоҷагидорӣи вилояти Суғд 139350 тонна мевагиҳо истеҳсол карда шудааст, ки ин нисбат ба соли 2017 15606 тонна зиёд мебошад. Дар ин давра истеҳсоли мевагиҳо дар хоҷагиҳои деҳқонӣ нисбат ба дигар шаклҳои хоҷагидорӣ зиёд аст, яъне 83346 тонна расонида шуд, ки ин нисбат ба соли 2017 5987 тонна изофа истеҳсол шудааст [3, 180-187].

Таҳлилиҳои шаҳодат медиҳад, ки ҳиссаи вилояти Суғд дар истеҳсоли маҳсулоти мевагиҳо дар тамоми ҷумҳур 31,1 Ҷоизро ташкил дода, асосии истеҳсоли он меваҳои донақдор ташкил медиҳад [3, 181].

Дар навбати худ таъкид бамаврид аст, ки молистеҳсолкунандагони кишоварзӣи вилоят соли сипаришуда ҷиҳати амалигардонии дастури супоришҳои Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва барои дар амал татбиқ намудани барномаҳои давлатӣ аз рӯи вичдон ва содиқона фаъолият намуда истодаанд.

Бе ғайр аз ин бо мақсади баланд бардоштани фаъолият дар соҳаи кишоварзӣ, кӯмаки амалӣ ба хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ) ҷиҳати ташкили муҳити лозимаи муосири ба талаботи иқтисодӣи бозор ҷавобгӯ, баланд бардоштани иқтидори содиротӣ ва дар навбати худ амалӣ намудани “Барномаи давлатии мусоидат ба содирот ва воридотивазкунии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020” дар вилояти омӯхта истода.

Ҳамзамон, бояд зикр кард, ки аз тарафи ҳокимияти маҳаллӣ як қатор чорабиниҳо барои рушди боғдорӣи минтақаҳои вилоят андешида шудааст.

Таҳлили нишондиҳандаҳои қарори ҳукумати вилояти Суғд нишон медиҳад, ки дар соли 2016 “Барномаи

рушди соҳаи боғу тоқпарварӣ дар вилояти Суғд барои солҳои 2016-2020” аз 08.02.2016 №70 бунёднамудани 252 гектар боғу тоқзорҳои нав дар соли 2018 пешбинӣ гардида буд. Ҳамзамон, бояд қайд кард, ки нишондоди банақшагирифташудаи барнома 3,1 маротиба зиёдичро шудааст, яъне соли 2018 794 гектар замин аллакай барои боғу тоқпарварӣ аз фонди замини вилоят ҷудо карда шуд [2, 179-202].

Бо дастгирӣ ва ташаббуси Ҳукумати маҳаллии вилоят заминҳои мавзеи Сомғори ноҳияи Б. Ғафуров барои азхудкунӣ ва бунёди боғҳои бо усули катрагӣ обёришаванда ҷудо карда шуд, ки ин нишондодҳои барномаи болозикр дар бораи васеъ намудани масоҳати боғҳои вилоят боиси таъмини иҷрои очилона гардид. Бинобар ин аз тарафи сарраёсати кишоварзии вилоят барои баланд бардоштани тамоюли содиротдошта бунёд намудани боғҳои интенсивӣ ва бо усули катрагӣ обёришаванда аҳамияти махсус дода шудааст.

Дар вилояти Суғд аҳамияти махсус барои роҳҳои мукамалгардонии парвариши зироати зардолу дода шуд, ки ин иқдом дар рушди соҳаи кишоварзӣ мақоми муҳимро ишғол намуд. Чунки маҳсулоти истеҳсолшудаи мевачоти минтақаи мазкур аз рӯйи баландии сифат ва хуштаъмии он аз меваҳои истеҳсолмешудаи дигар минтақаҳои мамлакат куллан фарқ мекунад.

Аз ин лиҳоз, таъкид бамаврид аст, ки самрабахш исифодаи захираҳои табииву иқсодӣ ва роҳҳои такмили истеҳсоли меваҳо бо ёрии селекцияи муосир, тухмиҳои баландсифати ба иқлими минтақа тобовар, шинондани ниҳолҳои серҳосил барои баландбардорӣ боғҳои сермаҳсул ва истифодабарии агротехникаи ҳозиразамон айнаи муддаост. Инчунин тараққиёти зеркомплекси минтақавии мевапарварӣ, дарёфти навҳои даромадноки меваҳои донакдор дар заминҳои обёришаванда ва куллан аз нав кардани боғҳои камҳосилу камдармад дар мавзеҳои доманакӯҳу кӯҳсори минтақа омилҳои аввалиндараҷаи пешрафти соҳаи кишоварзии вилоят ба ҳисоб меравад.

Ҳамзамон бояд зикр кард, ки бо мақсади паст намудани сатҳи воридот ва баланд бардоштани иқтидори содироти вилоят ва афзун намудани сатҳи истеҳсоли маҳсулоти рақобатпазир бо дастгирии бевоситаи давлатӣ ва маҳаллӣ. Мукамалгардонии танзим ва дастгирии давлатӣ дар васеъ намудани масоҳати боғҳо барои бунёди боғҳои интенсивии самаранок, инчунин барои баланд бардоштани сатҳи таҳассуси кадрҳои соҳа ташкил ва гузаронидани машваратҳо, бозомӯзии муфт барои деҳқонон фаъолияткунандаи оқибондаи маҳаллӣ.

Инчунин барои рушди соҳаи кишоварзӣ ва аз байн бурдани муаммоҳои зуд ҳалталаби он як қатор чорабиниҳо ба монанди таъсиси марказҳои техникӣ барои мустаҳкам намудани заминаи моддӣ-техникӣ, ба роҳ мондани фуруши тухмиҳои баландсифат, нуриҳои минералӣ ва захрдоруҳои дастрас. Барои самарабахш исифодабарии заминҳои мавҷуда ва паст намудани талафи маҳсулоти кишоварзӣ, ташкил ва инкишофи самаранокии гармхонаҳо ва сардхонаҳо самтҳои афзалиятноки фаъолияти соҳаи кишоварзӣ ҳисобида мешавад.

Тадқиқотҳои гузаронидашуда аз он шаҳодат медиҳанд, ки истеҳсолоти маҳсулоти зерсоҳаи боғдориро аз ҳисоби иҷрои амалиёту омилҳои зерин баланд бардоштан мумкин аст: истифодаи оқилонаи дарахтони серҳосилу заминҳои боғдорӣ вилоят;

- истифодаи технологияҳои ҳозиразамони каммасрафи истеҳсоли зироатҳои мевадиханда;
- қорӣ намудани навҳои нави дарахтони мевагии баландҳосилу ба иқлими вилоят тобовар;
- таъмини илмӣ-техникӣ ва татбиқи васеи техникаҳои пешрафтаи муосир дар зерсоҳаи болозикр;
- истифодабарии нуриҳои минералӣ ва воситаҳои кимиёвӣ барои муҳофизати ҳамаҷарафаи зироатҳои мевагӣ;
- хоҳиш додани хатарҳо то ба ҳадди ақал дар ҳамаи марҳилаҳои фаъолияти истеҳсолию хоҷагии истеҳсолкунандаи мевагӣ;
- ташаккул ва инкишофи вазъи нарху наво дар бозори мева тавассути муносибгардонии харидорӣ мевачот;
- самаранокӣ иқтисодии истеҳсолу фуруши мева ва маҳсулотҳои коркарди он;
- самаранокӣ коркарди мевачот ва таъмини он дар бозорҳои маҳаллӣ;
- дастгирии давлатии беҳтар намудани вазъи нарху наво дар бозори меваи маҳаллӣ;
- такмили дастгирии давлатии заминаи моддӣ-техникии зерсоҳаи боғдорӣ.

Аз таҳқиқи гузаронидашуда маълум мегардад, ки яке аз роҳҳои асосии тараққиёти ҳамаҷониба ва рушди устувори соҳаи кишоварзии вилоят ва таъмини амнияти озуқаворӣ бо иқтидори мавҷудаи минтақаи азхуднамуда ва зиёдшавии босуръати аҳолии маҳаллӣ аз мақоми ҷойгиркунонии оқилона ва баландбардорӣ самаранокӣ фаъолияти зеркомплекси боғдорӣ вобастагии кавӣ дорад.

Дар асоси омӯзиши вазъи имрӯзаи вилояти Суғд маълум гардид, ки яке аз самтҳои муҳимтарини афзоиши самаранокӣ зеркомплекси боғдорӣ вилоят истифодабарии оқилонаи омилҳои захираи истеҳсол тавассути татбиқи технологияҳои сермаҳсулу каммасраф, азхудкунии нақшаҳои ҷойгирнамоии илман асоснокшудаи зеркомплекси боғдорӣ дар ҳудудҳои доманакӯҳу кӯҳсор, такмили ниҳолпарварӣ

муосир, таҳқиқи навҳои манфиатовару серҳосил ва роҳҳои мукамалгардонии воситаҳои ҳифзи растаниҳо мебошад. Инчунин, аҳамияти махсус дар баландбардорӣ самаранокӣ соҳа, ҷойгиркунии

муносиби киштзорҳо бояд дода шавад, зеро дуруст ба роҳ мондани ҷойгиронии ҷуғрофӣ низ яке аз омилҳои роҳҳои асосии баландбардорӣ самарабахши истеҳсоли маҳсулоти боғдорӣ ба ҳисоб меравад.

Адабиёт

1. Омори солонаи вилояти Суғд.-Сарраёсати агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд-Хучанд, 2019.-С. 179-202.

2. Кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон-Душанбе, 2019.-С. 180-187.

3. Мирсаидов А.Б. Мазмуни иқтисодии устувори истеҳсолати хочагии кишлоқ // А.Б. Мирсаидов, А.М. Начмиддинов/Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон -Душанбе, 2019.-№1.-С. 80-87.
4. Одинаев Ш.Т. Рушди сармоягузори кишоварзӣ-асоси таъмини амнияти озуқаворӣ // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон –Душанбе.- 2019.-№3.- С. 124-129.
5. Мадаминов А.А. Рушди ояндабинии боғпарварӣ ва ангурпарварӣ дар Тоҷикистон/Кишоварзӣ - Душанбе, 2018.-№4.-С. 36.
6. Яковлев П.И. Зардолуи Тоҷикистони Шимолӣ/П.И. Яковлев, С.Я. Ачкинази – Душанбе, 1960.-С. 46-

АННОТАЦИЯ

ОСНОВНЫЕ ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОИЗВОДСТВА САДОВОДЧЕСКИХ КУЛЬТУР В СОГДИЙСКОЙ ОБЛАСТИ

Общеизвестно, что Согдийский экономический регион имеет многолетнюю историю садоводства, местные жители издревле занимаются садоводством, производят разнообразные сорта фруктов не только для основного населения, также постоянного дохода населения региона. В вышеуказанном регионе косточковое садоводство, именно абрикос, с древних времен это основной продукт товаропроизводителей местных садоводческих культур, имеющей большой экспортный потенциал.

Ключевые слова: эффективность производства, садоводство, косточковое садоводство, производство фруктов, сорт, культура, потенциал экспорта

АННОТАЦИЯ

РОҲҶОИ АСОСИИ БАЛАНДБАРДОРИИ САМАРАБАХШИ ИСТЕҲСОЛИ МАҲСУЛОТИ БОҒДОРИИ ВИЛОЯТИ СУҒД

Минтақаи Суғд таърихи бисёрсолаи боғдориро дорад, мардуми маҳаллӣ аз давраи қадим бо боғдорӣ машғул буда, меваҳои гуногуни истеҳсолшуда ҳам хӯроки асосӣ ва ҳам даромади доимии аҳолии минтақа ба ҳисоб меравад. Дар минтақаи мазкур меваҳои донақдор, хусусан зардолу аз қадим парвариш карда шуда, ба меваҳои асосии боғдорӣ деҳқонони маҳаллӣ дохил мешавад.

ANNOTATION

THE MAINWAYS TO INCREASE ECONOMIC EFFICIENCY OF HORTICULTURE PRODUCTION IN SUGD REGION

It is well known that the Sugd economic region has a long history of gardening, local residents have been engaged in gardening since ancient period, the producing the varieties sort of fruits are not only basic

food and permanent incomes of the region's population are also considered. In the above regions, bone horticulture, especially apricots, have been grown since ancient times, horticulture of producers of local horticulture is becoming the main fruit.

Keywords: production efficiency, horticulture, bone horticulture, fruit production, crop variety, export potential.